5

గుండ్లకమ్మ తీరాన

కాట్రగడ్డ దయానంద్

సముద్రపు పోటు తగిలినట్టుంది. ఎండ పెరిగేకొద్దీ గుండ్లకమ్మలో నీటిమట్టం కొద్దికొద్దిగా పెరుగుతోంది. దరిన ఉన్న ఇసుక మెల్లిమెల్లిగా నీటి అలల నురగతో తడుస్తూ కరిగి నీళ్ల కిందికి చేరిపోతూ ఉంది.

అక్కడక్కడా అప్పుడప్పుడూ ఒక మాదిరైన చేపలు గాల్లో మూకుమ్మడిగా పల్టీలు కొడుతూ ఉప్పు నీళ్లలో సయ్యాటలాడుతున్నాయి.

వెంకటేశ్వర్లు చేతికర్ర చివరను రెండు పిడికిళ్లతో బిగించి గడ్డం కింద ఆనించుకుని రెండో చివరను ఇసుక నేలకు తాటించి గుండ్లకమ్మ ఒడ్డున నిలబడే కలగంటున్నాడు.

అది అతడికి నిరంతరం వచ్చే కల. నిద్రలోనూ, మెలకువలోనూ, పగలూ, రాత్రీ ఎప్పుడంటే అప్పుడు పిలిస్తే పలికే కల. ఏళ్ల తరబడి అతడ్ని వెంటాడుతున్న ఒక మధురస్వప్నం.

గుండ్లకమ్మ నుంచి కాలువలు కాలువలై పొలాల్లోకి గలగలమని జల దూకుతున్నట్టు, మట్టిని ముద్దిడి సలిబిండి ముద్దని చేసి పచ్చపచ్చని చెట్లపాదుల్ని మొలిపించి, సన్నటి తీగెల చేతుల్తో ఆకాశాన్ని భూమితో ఆలింగనం చేయించినట్టు, రాశులు రాశులుగా రకరకాల పరిమాణంలో కూరగాయల్ని సృష్టించినట్టు, గుండ్లకమ్మ తీరమంతటా కూరగాయలన్నీ బండ్లయి సాగిపోతున్నట్టు... ఇంకా...

ఇంతలో కనబడని జల జీవొకటి బుడుంగున పెద్ద శబ్దం చేస్తూ నీళ్లలో కదిలిపోయింది. వర్తమానంలోకి వచ్చేడు వెంకటేశ్వర్లు. నీళ్లల్లో శబ్దం వచ్చినవైపు చూచేడు. తళతళమని మెరిసే నీళ్లు తప్ప మరేమీ కనబడలేదు. నీళ్లల్లో మునిగి మోరలు మాత్రం పైకెత్తి కళ్లు మూసుకుని నెమరేస్తూ ఆనందాన్ని అనుభవిస్తున్న బఱ్ఱెగొడ్లవైపు దృష్టి సారించాడు. కాపుగారి చిన్న జీతగాడు యాకోబు దున్నకర్ర తోక పట్టుకొని గుండ్లకమ్మను ఈదుతున్నాడు. పడ్డదూడలు రెండు గుండ్లకమ్మను దాటి అవతలి ఒడ్డునున్న సవక తోటలవైపు పని ఉన్నట్లుగా బయల్దేరాయి. కల పూర్తిగా కరిగిపోయింది.

“ఈటమ్మ. ఈటికెప్పుడు తిండి యావేరా. ఒరేయ్ యాకోబూ! కాస్త ఆ పడ్డదూడల్ని ఏట్లోకి మళ్లగొట్టరా,” అరుస్తూ చెప్పేడు వెంకటేశ్వర్లు. దున్నకర్ర తోక వదిలిపెట్టకుండా మాటలు వినవచ్చినవైపు చూచి తనకేమీ పట్టనట్లు నీళ్లలోనే ఉండిపోయేడు యాకోబు.

“ఒరే నాయనా! నిన్నేరా. కాస్త వాటిని అదిలిచ్చిపెట్టరా,” బతిమిలాడేడు వెంకటేశ్వర్లు. యాకోబు దున్నకర్ర తోకను వదిలి ఈదుకుంటూ వెళ్లి నాలుకతో రిచ్చగొడుతూ అవతలి గట్టుకి చేరేడు.

ఎండ తీక్షణమయ్యేకొద్దీ చేలల్లో ఎండుదుబ్బుల్ని కొరుకుతున్న పశువులు గుండ్లకమ్మ దారి పట్టేయి. పశువులన్నీ గుండ్లకమ్మలో చేరినాక ఒడ్డున విస్తరించి వున్న జపాన్ తుమ్మచెట్ల కిందకు చేరి పై కండువాల్ని పరిచి కూర్చున్నారు గొడ్లను కాయడానికి వచ్చినవాళ్లు.

ఆడా మగా మొత్తం పది పన్నెండుమంది. కాపుగారి జీతగాడు యాకోబు తప్ప మిగతా అందరూ సొంత పొలాలున్నవాళ్లే. కాపుగారికి అరవై డెబ్బై ఎకరాల పొలముంటే మిగతా వాళ్లంతా ఎకరా నుంచి నాలుగైదెకరాల లోపువాళ్లే. గుండ్లకమ్మ ఒడ్డున భూమి ఉన్నవాళ్లు మాత్రమే అక్కడకు పశువుల్ని తోలుకొస్తుంటారు. అదొక

కనబడని కట్టుబాటు. అందరూ బఱ్ఱెగొడ్లను మేపు కుంటూ నడిమధ్యాహ్నం కల్లా అక్కడకు చేరి గొడ్లను నదిలోకి తోలి తెచ్చుకున్న ముద్ద తిని కాస్సేపు చెట్ల కింద నడుంవాల్చి మళ్లీ పొద్దు కాస్త వాలగానే బఱ్ఱె గొడ్లను మేపుకుంటూ ఇంటిదారి పడతారు. గుండ్లకమ్మ ఒడ్డు పొడుగూతా కూతవేటు దూరాలలో గుంపులు గుంపులుగా జనం ఎండపూట నీడ చూచుకుంటారు.

"ఏం మామా నీడకు రావా ఏంది? మనవడు గుర్తొచ్చినాడా ఎట్ట. ఆలోచిస్తా అట్టనే ఎండలో నుంచు న్నావ్," కోడలు వరసైన కమల, వెంకటేశ్వర్లుని కేకేసింది. వెంకటేశ్వర్లు ఒక చేత్తో కింద పెట్టిన అన్నం టిఫిన్నీ, మరోచేత్తో మంచినీళ్ల సీసా తాడును పట్టుకుని కఱ్ఱకు ముందూ వెనకా తగిలించి కావిడిలా భుజమ్మీద పెట్టుకొని తనూ జపాన్ చెట్టు నీడకు చేరేడు. అంత మంది ఎప్పుడొచ్చి చేరారో గమనించనేలేదు వెంక టేశ్వర్లు. అతడి చిన్నాయిన కొడుకు రంగయ్య, ఆయన ఇద్దరు కొడుకులు, దగ్గర బంధువులైన మరో ముగ్గురు ఆడవాళ్లు, మగవాళ్లు మాదిగ రోశయ్య, కాపుగారి జీత గాడు యాకోబు చెట్ల కింద దూరదూరంగా కూర్చుని ఉన్నారు. వెంకటేశ్వర్లు కఱ్ఱను కిందకు దించి నేలమీద ఉంచి పై కండువాను కింద కువ్వలా చేసి దానిమీద కూర్చుని మోకాళ్లు మడిచి అరికాళ్లు నేలకు తాటించేడు.

"అవునే కోడలా! నాకొక్కడైతే వాడికొక్క నలుసు. గుర్తు రాకుండా ఎట్టుంటాడు? ఏడో తరగతి పరీక్షలు రాసేడు. ఎండాకాలం సెలవులకొస్తాను, పొలం తీసుక పోయి తాటిముంజలు కొట్టిస్తావా అంటూ రాత్రి ఫోన్ చేసేడే పిల్లా," అన్నాడు వెంకటేశ్వర్లు.

"తాటి చెట్లెక్కడంలో మొనగాడివి కదా! నీకేం నాయనా. ఎన్ని గెలలైనా కొట్టి మనవడికి పెట్టుకోవూ," ఒకామె నిష్టూరమాడింది.

"తాటిచెట్టేంది. దానెమ్మ చెట్టునైనా చిటికెలో ఎక్కేస్తానే కోడలా! ఏదీ ఎవుడినైనా నాతో పందెం పెట్టు కోమను" కమలతో కళ్లెగరేస్తూ అన్నాడు వెంకటేశ్వర్లు.

"సాల్లే. ఎచ్చులకేం తక్కువలేవు. ఏదీ నాలు గ్గెలలు దించు చూద్దాం," ఇంటి దగ్గర ముంజల కోసం మొహం వాచిపోయిన పిల్లల్ని గుర్తుకు తెచ్చుకొని రెచ్చ గొడ్తున్నట్టుగా అంది కమల.

"ఆహాఁ అట్టనా," అని నవ్వి, "కోడలుపిల్లా! నీ వయసెంతో ఇప్పుడు. నలభైయుంటయ్యా. నువ్వప్ప టికి పుట్టలేదనుకుంటా. ఇదే కరణంగారి చేనుని కౌలుకు చేస్తన్నా. అంతకుముందు మా తాతలూ, మా అయ్యా కరణంగారి దగ్గర జీతానికుండేవాళ్లు. వాళ్లు సాగుచేసినయ్యే ఈ భూములన్నీ. కరణం కుటుంబాలు పట్నాలు పట్టిపోతే ఆ భూమినే నేను కౌలుకు తీసు కున్నా. నాకు నీళ్లన్నా, వానన్నా, మొయిలన్నా, మెరుపు లన్నా, ఎంత సంబరమో. వాన కురిస్తే చాలు పొలాన్ని వదలబుద్ధయేది కాదు. మిగతా వాళ్లంతా వాన కురిస్తే పొలం దిక్కు చూచేవాళ్లు కాదు. నేనొక్కడ్నే ఒంటరిగా ఈ గుండ్లకమ్మ ఒడ్డున బఱ్ఱెగొడ్లను కాస్తూ గట్టిపడిన ఇసుకలో మెత్తగా నడుస్తూ, వెనక్కి తిరిగి వచ్చిన అడుగుల్ని చూచుకుంటూ ఆనందంతో తిరిగేవాడ్ని. ఒక్కో చినుకు ఆకాశంలోంచి జారి గుండ్లకమ్మ నీళ్లలో పడగానే గుండ్లకమ్మ పడే జలదరింతను వానలో నుంచుని చూస్తా ఉంటే కోడలా, ఒళ్లంతా కైపెక్కినట్టే ఉండేది. ఆ వొయస్సట్టాంటిదిలే. ఒకమాలేమైందని," అంటూ అందర్నీ చూచాడు.

దూరంగా కూర్చున్న రోశయ్య యూరియా గోతం పోగులు తీసి తాడు పేనుతూ వెంకటేశ్వర్లు వైపు చూచి నవ్వేడు. రంగయ్య నేలమీద వేలితో దేన్నో దేవులాడు తున్నాడు. మిగతా వాళ్లందరూ వెంకటేశ్వర్లు వైపు చూస్తున్నారు.

"అయ్యోవ్! బూతు పురాణాలైతే విప్పొద్దులే," కమల మొహమాటపడింది.

"అదిగాదులే పిల్లా! వాన గురించి కదా చెబు తున్నా. ఒకరోజు పొద్దున్నే మొదలైంది వాన. గొడ్లను వానలోనే తోలుకొచ్చా. వానకు దడిచి అంతా ఇళ్లలోనే ముడుక్కున్నారు వెచ్చగా. నేనొక్కడ్నే ఇక్కడకు చేరా. వాన పెద్దదైంది. తిరగడానికి వీలుగాల. గొడ్లను కొష్టం లో కట్టేసి మంచం వాల్చుకున్నా. ఈదురుగాలి మొదు లైంది. తెచ్చుకున్న అన్నం రెండుపూటలకు సర్దుకున్నా. రాత్రికి గాలిజోరు పెరిగింది. పెద్ద గాలోన. పెరుగు తుందేగాని తగ్గల. బఱ్ఱెగొడ్లని విప్పేసి కట్టు మట్లోంచి తోలేశా. వాటి జీవానికి అయ్యి జారుకున్నై. ఒకేపున ఆకలి జోరు, మరోవైపున సముద్రంహోరు. ఊళ్లో నుంచి ఎవురన్నా అన్నం తెస్తారోమోనని ఎదురుచూశా. ఎవుడికి గుండెలు సాలతాయి? ఏం చెయ్యమంటా. కొష్టం పందిరికి వేళ్లాడే కాకరపిందెలు, సొరపిందెలూ, నేతిబీర పిందెలూ ఒకటనేముంది. ఏది చిక్కితే అది తిన్నా. అంత మటుకు బాగుంది. రెండోరోజు సాయంత్రానికి గుండ్లకమ్మకు ఎల్లవ మొదలైందిరా. ఇంక చూడు నా సామిరంగా. వుండే కొందీ ఎల్లవ పెరుగుతుందేగాని తగ్గ టంలా. భుజాల కాడికొచ్చింది ఎల్లవ. ఇట్టకాదనుకుని ఒక్క ఊపున తాటిచెట్టెక్కి కూర్చున్నా. చుట్టూ మన్నూ మిన్నూ ఏకమైనట్టు నీళ్లు. చెట్టును వాటేసుకుని నేను.

అంత ఎల్లవలోనూ నాకేం భయ్యమెయ్యలేదుగాని కోడలా, ఆకలికి మాత్రం తట్టుకోలేక తాటిచెట్టు చివరకు వెళ్లా. కమ్మటి వాసన. తాటిపళ్లు మగ్గినాయి గాని నా అదృష్టం బాగుండి ఇంకా రాలి పడలా. ఒక చేత్తో చెట్టుని ఒడుపుగా పట్టుకొని మరోచేత్తో పండుని ఒడితిప్పి గెల నుంచి లాగి అట్టనే చీకేశా. అట్ట రెండు రోజులు చెట్టుమీదనే ఉన్నా. కింద ఎల్లవలో కొట్టుకు పోయే పాములు ఆసరా దొరికిందనుకొని తాటిచెట్టుకు చుట్టుకుని మెల్లగా పాకి పైకొచ్చి నన్ను చూచి భయపడి మళ్లీ బుడుంగున నీళ్లల్లో పడేయి పాపం. ఆకరికి మీ నాయనే. కాస్త ఎల్లవ తగ్గుముఖం పట్టినాక నడుముకి సద్ది కట్టుకుని రోశయ్యాని తోడు తీసుకొని ఈదుకుంటా వచ్చేడు. నీకిచ్చిన చేను ఆయన కరణం దగ్గర కౌలుకు చేస్తున్నాడు. రోశయ్య చిన్నకరణం దగ్గర జీతాని కున్నాడు. సచ్చి ఏడున్నాడో మీ నాయన- నేనంటే ఎంత ఇదో. ముగ్గురం రక్తాక్షి సంవత్సరంలోనే పుట్టామంట. నేనూ, రోశయ్యా, మీ నాయినా,'' తన సాహసాన్ని వివరించేడు వెంకటేశ్వర్లు.

''చెప్పిన పురాణం ఎన్నిసార్లు చెబుతావులే. రోశయ్యబాబు కాడ కొడవలుంది. లేచి నాలుగు గెలలు తాటికాయలు కొట్టు. పిల్లలు ముఖం వాచి ఉన్నారు,'' అంది కమల మొహమాటం వదిలేసి.

''మామా! గాలోనలో తాటిచెట్టెక్కి రెండ్రోజులుం డటం గురించి చెప్పేవుగాని ఎండ్రకాయ బొక్కలోని ఈతముల్లు గుచ్చుకుని అల్లాడటం గురించి ఎప్పుడూ చెప్పవేం మామా,'' అడిగేడు అల్లుడు వరసైన అతను.

''నోర్మూసుకోరా ముండనాయాలా! అన్నీ రుచీ పచీ లేని యవ్వారాలు,'' అంటూ కసురుకున్నాడు రంగయ్య.

''అది మాంఛి వయసులో ఉన్నప్పుడు కతలే అబ్బాయ్. మాకప్పుడు పెళ్లిల్లు అంత తొందరగా అయ్యేవా ఏంది? వెంకటేశ్వర్లుకు సంబంధాలు చూస్తుంటే అప్పుడు మేనగోడలు పుట్టిందని తెల్సి ఇక చూడటం ఆపేరు. అప్పుడు పెళ్లిల్లు అట్టా జరిగేయి,'' రోశయ్య నోరు విప్పాడు.

అందరూ నవ్వుకున్నారు. బూతు పురాణాలు విప్పడంలో అఖండుడు రోశయ్య.

''అన్నాలు తిన్నాక నువ్వు మోసుకెళ్లగలిగినన్ని గెలలు కొట్టి ముంజలు తీసిస్తాలేవే. పిల్లలకు పెట్టు కుందువుగాని,'' అని భరోసా ఇచ్చేడు వెంకటేశ్వర్లు.

అందరూ వెళ్లి గుండ్లకమ్మలో కాళ్లూ, చేతులూ, మొహాలూ కడుక్కుని వచ్చేరు. జపాన్ తుమ్మచెట్ల కింద వెంకటేశ్వర్లు, రంగయ్య, అతడి కొడుకులు, ముగ్గురు ఆడవాళ్లు ఒక దగ్గర, రోశయ్య తమ్ముడి కొడుకు, యాకోబూ వాళ్లకు కాస్త ఎడంగా కూర్చుని టిఫిన్ క్యారియర్లు విప్పేరు. వీళ్లకు కాస్త దూరంగా రెండు జెముడుకాకులు గాల్లో నుంచి సర్రున దూసుకొచ్చి రోజూలానే తారట్లాడటం మొదలుపెట్టేయి. వాళ్లు అన్నాలు తిని గుండ్లకమ్మలో చేతులు కడుక్కొని వచ్చి బట్టెగొడ్లను ఒకసారి తేరపార చూచి చెట్లకిందకు వచ్చి పై కండువాలు పరుచుకుని నడుములు వాల్చారు.

సరిగ్గా అప్పుడు నాలుగైదు మోటారు సైకిళ్లు ఒక టాటాసుమో సర్రున దూసుకుంటూ డొంకదారిలో నుండి వచ్చి గుండ్లకమ్మ ఒడ్డున దారి ఆగిపోయిన దగ్గర ఆగేయి. మొత్తం పది, పన్నెండుమంది ప్యాంట్లు చొక్కాల వాళ్లు టకటకా వచ్చినంత వేగంగానే కిందకు దిగేరు. వాళ్లల్లో ఊళ్లోవాళ్లు ఇద్దరు ముగ్గురున్నారు. ఎండలో నుంచునే వాళ్లు తెల్లటి ఎర్రటి రంగు కలగలిసి దుమ్ములేస్తున్న పొలాలవైపు, ఆ పొలాలకు దక్షిణాన తూర్పు, పడమరలుగా ఒరుసుకుని నిశ్చలంగా యోగి లా నిలబడ్డ గుండ్లకమ్మ వైపు తేరిపార చూచేరు. వాళ్లలో ఇద్దరు గుండ్లకమ్మలో దిగి ఒక చేత్తో నీళ్లు ఒడిసిపట్టు కుని నోట్లో పోసుకుని థుపుక్కున ఊసేరు. ఏదో కొత్త విషయం కనుక్కున్నట్టు, ''ఉప్పు నీళ్లేనన్నా,'' అన్నారు బిగ్గరగా.

నిశ్చలంగా ఉన్న గుండ్లకమ్మలో చిన్న అలజడి. వచ్చినవాళ్లను తేరిపార చూచేరు. వాళ్లలో వియ్యేవో ఆదిశేషయ్యను, అతడి మద్దతుగాళ్లను చూచిన వెంక టేశ్వర్లు, రంగయ్య వాళ్ల దగ్గరకు వచ్చేరు.

ఆదిశేషయ్య పలకరింపుగా నవ్వి, ''బాపట్లో ల్లన్నా. మన చేలు రొయ్యలగుంటలకు పనికొస్తాయేమో నని చూట్టానికొచ్చేరు,'' అన్నాడు.

''అట్టాగా. నేనింకా నిన్ను చూచి గుండ్లకమ్మ మీద చెక్డ్యాం ఏదన్నా కుదుర్చుకొని వచ్చినావు గామాల, మన కష్టాలన్నీ తీరినాయిలే అని సంబరపడి పోయేనే శేషయ్యా,'' అని నిరాశగా అడినాడు వెంకటేశ్వర్లు.

''నీకెప్పుడూ అదే రంధి గదా మామా,'' అని నవ్వి ''ఇంకా గవుర్నమెంటు నుంచి శాంక్షన్ రాలేదులే,'' అన్నాడు.

''ఎన్నెకరాలు కొంటారంటా,'' అడిగేడు రంగయ్య. టాటాసుమోలోంచి దిగిన కళ్లద్దాల మనిషి కళ్లు చిట్లించి తనక్కావలసిందేదో రంగయ్యలో వున్నట్టు కనిపెట్టేడు.

"ఎన్నసేముంది. ఉలిచిరేవుదాకా ఉప్పు నీళ్లొస్తా యిగా. ఎంత దొరికితే అంత. రెండు, మూడొంద లెకరాలు."

"అంత దొరకద్దూ," రంగయ్య కొడుకు అందు కున్నాడు.

డబ్బు పెడితే అదే దొరుకుతుందిలే అన్నట్టు కళ్లె గరేశాడు చలువ కళ్లద్దాలవాడు. వాడు వాళ్లందరికీ నాయకుడిలా ఉన్నాడు. తెల్లటి ఖద్దరు చొక్కా, తెల్లటి శరీరం, వేళ్ల నిండా ఉంగరాలు, రింగులజుట్టు, రాజకీయ నాయకుడి వేషం.

వాళ్లు కాస్సేపు అటూ ఇటూ తిరిగి రెండుమూడు చోట్ల మట్టిని తీసుకుని మూట గట్టుకుని మళ్లీ బండ్లెక్కి వచ్చినంత వేగంగానే దుమ్ము రేపుకుంటూ ఊళ్లోకి వెళ్లిపోయారు.

మళ్లీ అందరూ చెట్లకిందకు చేరేరు.

"ఏంది ఎంకమామా! వీళ్లేందో ఉపద్రవం తెచ్చే ట్టున్నారే," అన్నాడు రోశయ్య వెంకటేశ్వర్లుతో. అందరూ ఎవరి ఆలోచనల్లో వాళ్లున్నారు.

"మనం అమ్మితేగదంటలే ఏదైనా," అన్నాడు వెంకటేశ్వర్లు.

"ఎకరం ఎంత పడుద్దో," రంగయ్య కొడుకు బయటపడ్డాడు.

"ఏం అమ్ముతావా ఏంది? రొయ్యల గుంటలకి," రోశయ్య ఆదుర్దాగా అడిగేడు.

"మంచి రేటొస్తే అమ్ముకోక ఎందుకన్నా. ఊరికే మన్నా దగ్గరాదాపా? రేటొస్తే ఊరెమ్మట మాగాడైనా కొనుక్కోవచ్చు. లేకపోతే వడ్డీలు కట్టే కాడికి అప్పులైనా తీర్చుకోవచ్చు. ఇన్నాళ్ల నుంచి చూస్తన్నాం కదా! ప్రతి ఎలక్షనుకీ మా ఎంకటేశ్వర్లు పెదనాన గుండ్లకమ్మ మీద చెక్‌డ్యాం కోసమని పోరాడతానే ఉన్నాడు గదా! ప్రతి ఒక్కడూ గెలిచిందాకా అదేమాట చెబుతాడు. గెలిచాక దాని ఊసే లేకపాయె. డ్యాం కడితే పొలాలు మాగాడు లవుతై, ఊరికి ఎండాకాలం నీళ్ల బాధ తీరుద్దనుకుంటే మాటలు చెప్పేవాళ్లేగాని, చేతల్లో చూపించేవాళ్లే లేక పోతిరి. వచ్చినకాడికి లాగి పడెయ్యక ఇంకెందుకంట," అన్నాడు రంగయ్య కొడుకు మళ్లీ.

అక్కడున్న వాళ్లందరూ అమ్మాలా, వద్దా అనే చర్చలో పడ్డారు. వెంకటేశ్వర్లు ఆలోచనలో పడ్డాడు. గుండ్లకమ్మ వైపు చూస్తూ, చూస్తూనే తనదైన కలలోకి వెళ్లిపోయాడు.

ఎప్పుడూ వచ్చే కలే. అద్భుతమైన ఆకుపచ్చని కల.

వెంకటేశ్వర్లు నడివయసులో ఉన్నప్పుడు, బాగా చదువుకుని పెద్ద ఉద్యోగం చేస్తున్న దగ్గర బంధువు కొడుకు పెళ్లికి ఉత్తరాది వెళ్లవలసి వచ్చింది. ఆ ప్రాంతంలో ఉత్తరాది నుంచి పిల్ల కుదరటం అదే ప్రారంభం. ఎప్పుడూ ఆ ప్రాంతం నుంచి తెనాలి ప్రాంతం వెళ్లినవాళ్లు కాదు వాళ్లు. తెనాలిలో బస్సు దిగి గుంటూరు వైపు వెళ్లే బస్సు ఎక్కారు అందరూ. కిటికీ పక్క సీట్లో కూర్చున్నాడు వెంకటేశ్వర్లు. నారాకోడూర్లో గామాల బస్సు ఆగిన దగ్గర చూచేడు లారీలకు లారీలు కూరగాయలు కూలీలు ఎక్కించడం. వెంకటేశ్వర్లు అబ్బురపడ్డాడు. ఊరుదాటాక పొలాల్ని పరీక్షగా చూచేడు. గలగలా పారే కాల్వల్నీ, మినుకు మినుకు మని మెరిసే నీళ్లనీ సంబరంగా చూచేడు. నల్లరేగడి మట్టిని మమకారంగా చూచేడు. పొలాల్లో పచ్చగా పరుచుకున్న కూరగాయల పందిళ్లను, వాటికి వేళ్లాడు తున్న కాయల్ని విస్తుబోయి చూచేడు. తిరుగు ప్రయా ణంలో ఒంటేలుకు పోసుకునే వంకతో నారాకోడూర్లో బస్సు దిగి కాస్సేపు అటూ ఇటూ నడిచి ఎంతో తన్మ యత్వం చెందేడు.

అప్పటి నుంచి అతడికి తెనాలి-గుంటూరు ప్రయాణమే గుర్తుకొచ్చేది. పచ్చటి పందిళ్ల కింద గల గలాపారే కాలువలు, బంగారం పండే పొలాలు.

తాను కూడా గుండ్లకమ్మ నుంచి నీళ్లు కాలువలు చేసి, పొలంలో పాదులు చేసి నీళ్లను పారించి పందిళ్లు వేసి రాశులు రాశులుగా కూరగాయలు పండిస్తున్నట్లు కలగనేవాడు. ఆ కల తీరడానికి అతడు ఎంతోమందిని కలిసేడు. ఎలక్షన్లు వచ్చినప్పుడల్లా రైతు లందర్నీ ఒకటి చేసి గుండ్లకమ్మ మీద వంతెన కట్టి నీళ్లి స్తానన్న అడ్డమైన వాడికీ ఓట్లేయించేడు. ఎందరెందరికో అర్జీలు రాయించేడు.

"ఏందన్నా మాట్లాడకపోతివి. అందరూ పొలాల్ని అమ్మాలా, వద్దా అంటుంటే నువ్వేమో బెల్లం కొట్టిన రాయిలా నీ లోకంలో నువ్వుంటివి," వెంకటేశ్వర్లు తొడను చేత్తో తట్టి అన్నాడు రంగయ్య.

"మాట్లాడ్డానికేముందిలే. అవసరాలున్నోళ్లు అమ్ముకుంటారు. పొలం కావాలనుకున్నోళ్లు ఉంచు కుంటారు. ఎవరిష్టం వారిది," అన్నాడు వెంకటేశ్వర్లు.

వెంకటేశ్వర్లు నిష్టూరం అమ్మాలనుకుంటున్న వాళ్లకు కష్టమనిపించింది. రోశయ్యలాంటి వాళ్లకు ఆ మాటలకు బలం వచ్చింది.

"ఎందుకు బాబా అంత నిష్టూరం. నేనేం తప్పన్నా నని. రేటొస్తే అమ్ముకోక ఎందుకన్నాను. అంతేగా," అన్నాడు రంగయ్య కొడుకు.

''రేటు సమస్య గాదుగాని, రొయ్యల ఎవార మంతా లక్షల కోట్ల వ్యాపారం. నువ్వూ నేనూ చేసేది కాదది. చేసినా ఎల్లకాలం నెగ్గుకొచ్చేది కాదు. ఇక రేటు సంగతా. వాళ్లెంతైనా పెట్టగలరు. ఉన్న కాస్త ఈడనే ఉన్న నాబోటోడి గతేందీ చెప్పు. నిదరలేస్తే ఈ గుళ్లకమ్మ తప్ప నిలవ నీడలేదు మాకు. ఈ కాస్తా అమ్ముకుని మేమేం కావాల. ఈ బఱ్ఱెగొడ్లేం కావాల చెప్పు,'' అన్నాడు రోశయ్య బాధగా.

''అది కూడా కాదు రోశయ్యా! దుక్కిదున్ని ఎవ సాయం చేసి పంటలు తియ్యాల్సిన మనం భూమిని చేపల చెరువులకనీ, రొయ్యల గుంటలకనీ తెగనమ్ము కుంటే ఎట్ట. గుండ్లకమ్మ ఆ పక్కనున్న పొలెంలో ఏం జరుగుతుందో మనం వింటంలేదా. ఊరెమ్మటి పొలా లన్నీ రేట్లొచ్చినాయని రొయ్యల చెరువులకు అమ్మి తిరి. కొన్నోడు ఊరుకుంటాడా? ఉప్పునీళ్లతో రొయ్యల్ని పండిస్తే ఏమైంది? ఊరి చెరువుల్లోగాని, బావుల్లోగాని తాగడానికి మంచినీళ్ల చుక్క మిగల్లా. ఉప్పుకసిమై నయ్యి నీళ్లు. ఇయ్యాల నీళ్లకోసం ఎంత అవస్తపడ తన్నారో చూస్తన్నాంగా. బెజవాడ నుంచో, నెల్లూరు నుంచో వచ్చి సాగుభూములన్నిటీ ఉప్పునీళ్ల చెరువులు చేస్తిరి. రొయ్యల్ని అమెరికోల్లు, జపానోల్లు లక్షలకు లక్షలుపోసి కొంటారంట. చెరవులోల్లది ఏం పోయింది? ఒంగోల్లో నీళ్లడబ్బాలు కొనుక్కొని తెచ్చుకుంటున్నారు. నీళ్ల అవస్తలు పడలేక జనమంతా ఒకటై కలక్టరు చుట్టూ తిరిగేరు. ఆయనేం చేస్తాడు. అందరూ ఒకటై గొడవలు చేస్తే ఊళ్లోకి పోలీసోల్లు వస్తే వాళ్లను కూడా కదల్నీయకుండా నిలదీస్తిరి. పొలాలు అమ్ముకున్న తర్వాత వాళ్లిష్టమొచ్చినట్టు చేసుకుంటారుగాని మీ ఇష్టమా అని తీర్మానాలు చేస్తిరి. ఒకపక్కన తాగడానికి నీళ్లులేక, మరోపక్క గొడ్లకు పచ్చిమేతా, తిరగడానికి చోటూ లేక ఒక రేత్రి అందరూ పోయి నీళ్లు పెట్టిన చెరువు కట్టలు తెగ్గొడితే ఏమైంది? చెరువులోల్లు ఊరు కున్నారా? బెజవాడ నుంచి లారీలల్లో మనుషుల్ని తీసు కొచ్చి ఊరి జనాల్ని కొట్టిస్తిరి. ఇయ్యాల పొలెంలో ఎవు రన్నా ఏదన్నా మాట్లాడాలన్నా బొడ్లో కత్తులూ, చైన్లూ పెట్టుకుని తిరుగుతున్న కొత్త మనుషులకు భయపడు తున్నారు ఊరి జనం. పొలాలమ్ముకుంటే మన గతీ అదేరా,'' వెంకటేశ్వర్లు తన మనసులోని మాటను చెప్పేడు.

రంగయ్య, రోశయ్య సాలోచనగా తలలూపేరు.

నీళ్లల్లో నుంచి గొడ్లు బయటకొచ్చి ఎండు దుబ్బుల్ని కొరకడం మొదలుపెట్టి చాలాసేపైంది. అందరూ లేచి పై కండువాలు విదిలించి భుజాన వేసు కునో, తలకు చుట్టుకునో టిఫిన్ క్యారేజీలు, మంచినీళ్ల సీసాలు అందుకుని బఱ్ఱెగొడ్ల వెనకే కదిలేరు. ఆ రోజంతా ఆ పొలాన పశువులుగాసే వాళ్లందరూ ఇదే విషయాన్ని చర్చించుకుంటున్నారు.

*

వెంకటేశ్వర్లు బఱ్ఱెగొడ్లను ఇంటికి తోలుకొని వచ్చే సరికి ఒంగోలు నుంచి కొడుకూ, మనవడూ వచ్చి వున్నారు. బఱ్ఱెగొడ్లను కట్టుమట్లో కట్టేసేసరికి మనవడు ఆ మసకచీకట్లోనే దూడల దగ్గర చేరి వాటి మెడ పక్కన నిమురుతున్నాడు. దూడ నెమరేస్తూ మధ్యమధ్యలో వాడి చేతిని నాకుతోంది. భార్య ధనమ్మ పొయ్యి ముందుకు చేరి వంటకు కుస్తీ పడుతోంది.

''ఏయ్యా! పరీక్షలెట్టరాశా,'' మనవడ్ని అడిగేడు వెంకటేశ్వర్లు.

''బాగానే రాశా తాతయ్యా. పొద్దుగూకిందాకా పొలానున్నావే, భయమెయ్యలా'' అడిగేడు మనవడు.

''రోజూ తిరిగే తావులే కదయ్యా. భయమెందు కంట. అట్ట భయపడితే ఎట్ట తిరుగుతాం. అయినా రాత్రులు నువ్వు మాత్రం ప్రైవేటుకు పోయి రావ టంలా,'' అన్నాడు వెంకటేశ్వర్లు.

''మాకంటే కరెంటు లైట్లుంటాయిగా. మీకే ముంది. ఊళ్లోకొచ్చిందాకా చీకటేగా,'' అన్నాడు మళ్లీ.

''అలవాటైపోయిందిలేయ్యా,'' అని కొడుకువైపు తిరిగి, ''అమ్మాయి రాలేదంటరా. ఎన్నాళ్లు సెలవు పెట్టేవు.''

''సెలవా, పాడా. వాడూరికే గోల చేస్తంటే వదిలి పెట్టి వెడదామని వచ్చేను.''

'పిల్లోడి గోల, మాగోల తప్పితే వాడ్ని తీసుకొద్దా మని మీకు లేదన్నమాట. ఏం మడుసులురా,'' నిష్ఠూర మాడింది ధనమ్మ. కొడుకూ, కోడలు పట్ల ఆమెలో ఏదో అసంతృప్తి.

''నాన్నా! వియ్యేవో ఆదిశేషయ్య వచ్చెళ్లేడు. పొలాలు కొంటామని బాపట్లోల్లు వచ్చేరంటగా. మాట్లా డాలంట. అన్నాలు తిన్నాక మంద బయటకు రమ్మ న్నాడు,'' కొడుకు రమణ చెప్పేడు.

''అప్పుడే ఇంటిక్కూడా వచ్చెళ్లేడన్నమాట. కొనే వాళ్ల కంటే వీడికే తొందరెక్కువగుంది. ఏమాత్రం గిట్టు బాటవుద్దో వాడి కమీషన్,'' అని ఆగి, ''వాడి కమీషన్ కోసం వాడు తిరుగుతాడు. ఊరు ఏమైతే వాడికేం,'' అన్నాడు కొడుకుతో.

''ఏంది నాన్నా! అట్లంటావ్. పాతిక, ముప్ఫై వేలన్నా గిట్టుబాటవుద్దన్నాడు ఆదిశేషయ్య. నాలుగెక

రాలు నాలుగు పాతికలు లక్ష పైనే వస్తాయిగా. మెట్ట పొలాలకు ఎప్పుడన్నా అంత రేటు విన్నామా! అమ్మి పారేసి మీరూ మాకాడకొచ్చి ఉంటే పోలా,'' చాలా తేలిగ్గా అన్నాడు రమణ.

ధనమ్మ పొయ్యి మీద నుంచి తల తిప్పి కొడుకు వైపు చురచురా చూచి అంది.

''నీ పెళ్లానికి అత్తింటికి రావడానికే అంత నామోషి అయినే, మేమొచ్చి మీ ఇంట్లో పడితే ఇంకెంత పరువు తక్కువో గదరా. ఒప్పుకునిద్దా.''

ఆ మాటకు రమణ మొహం మాడిపోయింది. ''గమ్మునుండు. పసోడింటాడు,'' కసిరేడు వెంకటశ్వర్లు.

''తాతయ్యా! పొలమమ్మితే నాన్న మోటరు సైకిలు కొంటాడంట. ఇందాక చెప్పేడు,'' రమణ గుండెల్లో బాంబు పేల్చేడు కొడుకు. వెంకటేశ్వర్లు ఏమీ మాట్లాడలేదు. స్నానం చేసి మనవడితో కూర్చుని ఒక ముద్ద తిని బయట మంచం వేసుకుని పడుకున్నాడు. మనవడొచ్చి తాత పక్కలో పడుకుని ఆయన గుండెల మీద చెయ్యేసేడు.

''తాతయ్యా! కతల పురాణమొకటి చెప్పవా,'' అడిగేడు మనవడు. ఈలోగా బయట నుంచొచ్చిన రమణ, ''నీకోసం అందరూ ఎదుర్చూస్తున్నారు నాన్నా. నువ్వేంది ఇంకా పడుకున్నావ్,'' అన్నాడు.

''అనగనగా'' అంటూ కొడుకు మాటలు విన నట్లు మనవడికి కథ చెప్పడం మొదలుపెట్టేడు వెంక టేశ్వర్లు. కొడుకు విసురుగా వచ్చి ఇంకో మంచమ్మీద కూలడ్డాడు.

ఆ రాత్రి మంద బయట పొలాల బేరాలు సాగేయి. ఎకరా పొలం ముప్పైవేల లెక్కన ఆదిశేషయ్య కుదిర్చేడు. దాదాపు వందెరాలు. వెంకటేశ్వర్లు, రోశయ్య లాంటి నలుగురైదుగురు అమ్మడానికి ఒప్పుకోలేదు. మిగతావాళ్లందరూ మంచి రేటని అవకాశంపోతే రాదని ఆ రాత్రే అడ్వాన్సులు తీసుకున్నారు. మరో వారంరోజు ల్లోనే మిగతా డబ్బులిచ్చి రిజిష్టర్లు కూడా చేయించు కున్నారు. మరో పదిరోజుల్లో పెద్ద పెద్ద ప్రొక్లెయినర్లూ, జేసీబీలు గుండ్లకమ్మ ఉత్తరం ఒడ్డును చుట్టుముట్టేయి. ధనధనలాడిస్తూ భూమంతట్నీ కుళ్లబొడుస్తూ పొలాల చుట్టూ పెద్దపెద్ద చెరువు కట్టలు లేచాయి.

ఒకరోజు రాత్రి రమణ హడావుడిగా వచ్చేడు. పడుకున్న తండ్రిని లేపి, ''నాన్నా మన చేను చుట్టూ వాళ్లు చెరువులు చేస్తిరిగా. రొయ్యల చెరువులకు పెట్టేది ఉప్పునీళ్లంట. చెరువుల్నించి ఊకవ వచ్చి మన చేను కూడా పూర్తిగా తడిసిపోయిద్దంట. నేలంతా ఉప్పురిసి పంటలు పండవంట. ఏం చేద్దాం నాన్నా,'' అన్నాడు. వెంకటేశ్వర్లు మౌనంగా కొడుకు మాటల లోతుల్ని వెదుకుతున్నాడు.

''చేసేదేముందిరా. కొత్తగా రొయ్యల చెరువుల్ని తవ్వగూడదని ఉందంటగా ఎమ్మార్వోకి కాగితం పెట్టా లనుకుంటున్నారు మీ నానా, రోశయ్యా,'' అంది ధనమ్మ పొయ్యిలోకి పుల్లల్ని ఎగదోస్తూ.

''అయ్యన్నీ మనకెందుకే. రోశయ్యొకడు తోడు దొరికేడు ఈయనకి. లేనిపోయినయ్యన్నీ కొని తెస్తాడు. లక్షలు పోసి కొన్నోడు గమ్మునూరుకుంటాడా. ఎమ్మార్వో నైనా కొని పారేస్తాడు. పొలాలు కొన్నోడు ఎంపీకి చుట్ట మంట. ఆదిశేషయ్య చెప్పేడు. పొద్దున నా దగ్గరకొచ్చి మన నాలుగెకరాలకు లక్షన్నర ఇప్పిస్తానన్నాడు. నానతో మాట్లాడి సరేనంటే రేపే రిజిష్టరుకు ఏర్పాటుచేస్తా నన్నాడు. పైపెచ్చు ఈయనంటే వాళ్లకు కోపంగా వుందంట,'' చెప్పేడు రమణ.

అప్పుడు నోరిప్పేడు వెంకటేశ్వర్లు.

''ఒరే అయ్యా! ఏళ్ల తరబడి మన కంచంలోకి కూడుబెట్టిన చేనురా అది. ఆ చేను మన సొంతం కావ డానికి ఎన్ని తరాలు, ఎంత కాలం బ్రామ్మలకి ఊడిగం చేసామో, దాసోహమయ్యేమో మీకేం తెలుసుద్దిరా. ఏళ్ల తరబడి మా తాత, మా నాయన బ్రామ్మల దగ్గర జీతాల కుండి, ఆ తర్వాత మగతాలకు చేసి ఆకరుకు రేటు కట్టుకుని ఆ మట్టిని మన పరం చేసుకున్నామయ్యా. ఇయ్యాల వాళ్లు ఎకరాలకెకరాలు కొనేస్తన్నారుగాని కష్టం చెయ్యనోడి చేతిలో భూమాత ఎన్నాళ్లు నిల్సుద్దిరా. నేనూ, మీయమ్మా ఆ పొలాన్నే నమ్ముకుని బతుకు తున్నాం. నువ్వు నెల జీతగాడివి కదా! ఇయ్యాల నీకు దాని అవుసరం తెలీదు. నా మనవడ్ని భూమి లేనోడ్ని చెయ్యటం నాకిష్టం లేదయ్యా. నువ్వెన్నయినా చెప్పు. నేను కడతేరిందాకా ఆ భూమిని నిలుపుకోవాలనే చూస్తా నయ్యా. ఈ విషయంలో నన్నింక బలవంతం పెట్టొ ద్దయ్యా,'' అన్నాడు వెంకటేశ్వర్లు.

పొయ్యి భగభగా మండుతోంది. అన్నం తుక తుకా ఉడుకుతోంది. కొత్తబియ్యం గామాల గెంజిపట్టి చిక్కగా వుంది.

''ఎట్టనో మీ సావు మీరు సావండి. చెబితే ఇనే రకాలైతేగా. మీకు తోడు వెట్టోడు ఆ రోశయ్యొకడు దొరి కేడు,'' విసురుగా అన్నమైనా తినకుండానే దెయ్యాల బండికి వెళ్లిపోయేడు కొడుకు.

ధనమ్మ మనసు చివుక్కుమంది.

తెల్లారి నిద్రలేచి సద్దికూడైనా తినకుండానే రోశయ్యను తీసుకుని నాగులుప్పలపాడు వెళ్లి ఎమ్మార్వోను కలిసేడు వెంకటేశ్వర్లు. బాపట్లోల్లు తవ్విన రొయ్యల చెరువులగుండా తన నాలుగెకరాల పొలమూ, రోశయ్య రెండెకరాల పొలమూ సేద్యానికి పనికిరాకుండా పోతుందని చెప్పేడు. అర్జీ రాసిమ్మన్నాడు ఎమ్మార్వో. రాసిచ్చేరిద్దరూ.

నాలుగురోజుల్లో వచ్చి విచారిస్తానన్నాడు ఎమ్మార్వో. అర్జీ ఇచ్చిన మరుసటిరోజు నుంచి ఊళ్లో పొలాలు అమ్ముకున్న వాళ్లందరూ రోశయ్యనూ, వెంకటేశ్వర్లునీ విచిత్రంగా చూడటం మొదలుపెట్టేరు. మతిహీనుల్ని, పనికిరానివాళ్లను చూచినట్టు హేళనగా చూస్తున్నారు. చాటుగా నవ్వుకుంటున్నారు. అర్జీ ఇచ్చిన నాలుగోరోజున గుండ్లకమ్మ ఒడ్డున మేత మేస్తున్న రోశయ్య పడ్డదూడ నడుం జారింది. దాని వీపుమీద బారుగా ఇనుపసువ్వతో బాదిన చార. వారంరోజులకు వియ్యేవో ఆదిశేషయ్యను తీసుకుని విచారణకు వచ్చేడు ఎమ్మార్వో. పొలమంతా తిరిగి చూచేడు. చెరువు కట్టలన్నీ ఎక్కి చూచేడు. అప్పటికే చెరువుల్లో నీళ్లు పెట్టేరు. చుట్టూ చెరువుల దెబ్బకు వెంకటేశ్వర్లు పొలమూ, రోశయ్య పొలమూ చిత్తడిచిత్తడిగా తయారయ్యాయి. ఎమ్మార్వో న్యాయం చేస్తాడనుకున్నారు వాళ్లు. నాలుగైదు రోజులైనా ఏ కబురూ లేకపోతే ఒక రోజు పొద్దున్నే రోశయ్యా, వెంకటేశ్వర్లూ ఎమ్మార్వోని కలిసేరు. ఎమ్మార్వో చెప్పిన మాటలకు విస్తుపోవడం వీళ్ల వంతైంది.

వాళ్లు చెరువులకు పెట్టింది ఉప్పునీళ్లు కాదనీ, మంచినీళ్లనీ, దానివలన పక్క పొలాలకు ఇబ్బంది ఏదీ లేదని అన్నాడు ఎమ్మార్వో. వెంకటేశ్వర్లు కాస్సేపు వాదించేడు. ఒకసారి వచ్చి మళ్లీ చూడమన్నాడు. ఇక చూడటానికేమీలేదని కసురుకున్నాడు ఎమ్మార్వో.

ఎమ్మార్వోను కలిసి వచ్చేక వెంకటేశ్వర్లుకు ఏమీ దరీ దారీ తోచలేదు. ధనమ్మ మాట్లాడుతున్నా ఏదీ తలకెక్కడంలేదు. తనలో తాను ఆలోచిస్తూ బఱ్ఱెగొడ్లను విప్పి గుండ్లకమ్మ వైపు అదిలించాడు.

పొలం దగ్గర పడేకొద్దీ వెంకటేశ్వర్లుకు ఏదో అనుమానం తోచింది. కళ్లు చిట్లించుకుని చూచేడు. తన పొలంలో తూర్పువైపున రెండు తరాల్నుంచి ఠీవిగా నిలబడి ఉండాల్సిన కొష్టం కనబడలేదు. అది పూర్తిగా సతికలబడి నేలను బల్లిలా కరుచుకుపోయింది. బావి పక్కన ఉండాల్సిన మామిడి, సపోటా చెట్లు రెండూ ముక్కలు ముక్కలుగా నరకబడి చిందరవందరగా పడున్నాయి. చెరువులు తవ్విన ఇనుపరాక్షసి ఆ ప్రాంతమంతా స్వైరవిహారం చేసిన గుర్తులు మిగిలేయి.

దూరంగా ట్రాక్టరింజనుతో గుండ్లకమ్మ నుంచి చెరువుల్లోని నీళ్లను పంపుచేస్తున్న సవ్వడి.

వెంకటేశ్వర్లు చుట్టూ ముసిరిన నీడలు.

చాచికొట్టిన చెంపదెబ్బ. బాధతో అరవనైనా లేదు వెంకటేశ్వర్లు.

గుండె పగిలిన వెంకటేశ్వర్లు అలాగే నిలబడ్డాడు.

అతడి చుట్టూ ఒక స్వప్న వలయం.

మళ్లీ మరోదెబ్బ. కాళ్ల మీదా, చేతుల మీదా, పొట్ట మీదా దెబ్బ మీద దెబ్బ.

రక్తసిక్తమైన కాళ్లూ చేతులూ- అతడు నీడల్ని గమనించడమే లేదు. రక్తసిక్తమైన చేతుల్ని గుండ్లకమ్మ వైపు సాచి బిగ్గరగా, "అమ్మా," అంటూ కేకేసేడు.

అతడి చుట్టూ కరిగిపోతూ కరిగిపోతూ ఒక స్వప్నం -

చుట్టూ ఎటు చూచినా కాలువలూ, నీళ్లూ, పచ్చటి పొలాలూ, రాశులు రాశులుగా కూరగాయలు- అన్నీ కరిగిపోతూ, కరిగిపోతూ, దూరమవుతూ - ముప్పై ఏళ్ల నుంచి వెంకటేశ్వర్లు కన్న కల - అబద్ధమైన కల.

ఏదో సన్నటి వస్తువు ముంజేతిని చీరేసింది.

వెంకటేశ్వర్లు అలాగే నిర్భయంగా, నిఠారుగా నిలబడి గుండ్లకమ్మ వైపు మళ్లీ రెండు చేతులు చాచి, "అమ్మా," అంటూ మళ్లీ కేకేసేడు. గుండ్లకమ్మ ప్రతిధ్వనించింది.

ఎవరి తోడు కోసమో, ఎవరి ధైర్యపు వచనాల కోసమో ఎదుర్చూస్తున్నట్లు అతడు.

దూరాన్నుంచి రోశయ్య చేతికర్రను ఒడిసి పట్టుకుని పరుగెత్తుకొస్తున్నాడు. "ఒరే! లంజా కొడుకుల్లారా! ఎంత పనిచేసేర్రా," అంటూ బిగ్గరగా కేకేసేడు. ముసిరిన నీడలు చెరువుల చాటుకు తప్పుకున్నాయి. రోశయ్య నెత్తురోడుతున్న వెంకటేశ్వర్లు శరీరాన్ని భుజానికెత్తుకుని ఊరివైపు నడుస్తున్నాడు.

ఇవేవీ తెలీని పశువులు మాత్రం దొరకని గడ్డి కోసం దేవులాడుతున్నాయి.

ప్రజాసాహితి, అక్టోబరు 2002